

De architectonische kwaliteit in de sport overstijgt veelal het niveau van een simpele schuur niet. Foto: Jan Mentz

Meer aar

BORCHLAND
TENNIS SQUASH RESTAURANT BOWLING

Het architectuurbeleid van de rijksoverheid besteedt veel aandacht aan architectonische kwaliteit van de gebouwde omgeving. De laatste jaren worden ook sportaccommodaties in dit denken betrokken. Ook voor sporthallen en zwembaden speelt nu de gebruikswaarde, culturele waarde en toekomstwaarde een rol.

HANS VAN ROSSUM*

Het beleid van de sportsector en de rijksoverheid was lange tijd gericht op groei van het aantal sportbeoefenaren en het voorzieningenbeleid liep hiermee in de pas. Vanaf begin jaren tachtig stagneert de groei van het aantal sporters en vindt er ook een omslag plaats in het sportbeleid. Niet de groei van het aantal sportbeoefenaren krijgt de hoogste prioriteit, maar de kwaliteit en de veiligheid van de sportbeoefening. Hierbij lag de nadruk op functionaliteit en werd de vormgeving vaak vergeten.

Net als de gezondheid-, onderwijs- en de agrarische sector wordt de sport door velen gezien als een sector waar het met de architectuur niet best gesteld is. Architectonische kwaliteit is dan ook het kernbegrip in het regeringsbe-

leid op het gebied van architectuur. Het rijksbeleid onderscheidt drie elementen die gezamenlijk de architectonische kwaliteit van een gebouw bepalen. Dat zijn de gebruikswaarde, de culturele waarde en de toekomstwaarde. Over de architectonische kwaliteit van sportaccommodaties stelt het tijdschrift *De Architect* dat "Waar het alledaagse sportbeoefening betreft het meestal om goedkope hallen, oude fabrieksgebouwen en dergelijke gaat. [...] Het fascinerendste architectonische element aan een sporthal is over het algemeen de belijning op de vloer, die pas betekenisvol wordt op het moment dat er een bepaald spel gespeeld wordt." Ook de architect Jouke Post meent dat de sportbouw de toets der architectuurkritiek niet kan doorstaan. In een artikel in het tijdschrift *Landelijk Contact* onder de veelzeggende kop 'Deze gebouwen zijn ontoelaatbaar', omschrijft hij interieur en exterieur van de meeste sporthallen in Nederland als horizonvervuiling en rekt hij de seriebouw van sporthallen tot de categorie van veredelde schurenbouw.

KWALITEITSSTREVEN

Het architectuurbeleid van de rijksoverheid is er op gericht gunstige voorwaarden te scheppen voor de totstandkoming van architectonische kwaliteit. De kans om dit kwaliteitsstreven in praktijk te brengen, ligt voor de rijksoverheid vooral daar waar zij zelf opdrachtgever is. Maar ook de bouwopdrachten waar het rijk indirect een rol bij speelt -bijvoorbeeld wanneer er overheidsmiddelen mee gemoeid zijn- vormen een aangrijpingspunt. Zo is er een stimuleringsprogramma voor de architectuur van schoolge-

bouwen van de grond gekomen waarbij ook de sportsector de nodige aandacht krijgt. De architectonische kwaliteit van veel sportaccommodaties blijft volgens velen onder de maat omdat vooral de culturele waarde tekort schiet. De architectuur van sportaccommodaties staat sterk in het teken van de functionele eisen die aan het gebouw zijn gesteld. Daar stelt de rijksoverheid dus een hoger ambitieniveau tegenover door naast de gebruikswaarde ook aandacht te vragen voor de culturele waarde en de toekomstwaarde van bouwwerken.

CONFECTIEKOSTUUM

Het NOC*NSF -de koepelorganisatie van de Nederlandse sportbonden- zet echter vraagtekens bij de noodzaak en wenselijkheid van de inbreng van architectuur. De kritiek op de kwaliteit van overdekte sportaccommodaties heeft veel te maken met de seriematige produktiewijze in deze sector. Om kosten te besparen is er een standaard voor sporthallen beschikbaar en ook zwembaden zijn als 'confectiekostuum' op de markt. De inhoud van het begrip architectuur wordt afgezet tegen de gangbare seriebouw. Het NOC*NSF concludeert dat architectuur als een unieke vormgeving in het algemeen niet hoeft te worden toegepast voor sportaccommodaties die zich in de stedelijke periferie bevinden. "Of architectuur (...) moet worden toegepast, hangt steeds af van de vraag of het een toegevoegde waarde kan geven aan een gebouw en de omgeving. Architectuur voegt echter niets toe aan de functionaliteit van een sportgebouw. Bij de Zebra (een sporthal te Gouda van de gemeen-

dacht voor architectuur sportaccommodaties

te-architect Van Driel) komt de architectuur ten goede aan het imago van de achter de hal gelegen woonwijk. De toegevoegde waarde dient daar dus andere doelen dan de sport. De kosten van een dergelijke toevoeging van architectuur kunnen en mogen dan ook niet afgewenteld worden op de sport, maar moeten gedragen worden door het doel dat die architectuur dient."

SAMENSPEL

De bouw van sportaccommodaties is zoals elk bouwproces een samenspel van verschillende spelers met elk specifieke bijdragen. Het hier geschetste probleem en de gewenste oplossingen worden dan ook al naar gelang de positie van de speler gekleurd. We schetsen de onderscheiden posities in relatie tot de doelstelling van architectonische kwaliteit.

De opdrachtgever: vaak ontbreekt de ambitie. De meeste sportgebouwen worden met geld en in opdracht van de overheid gebouwd. Meestal is een gemeente de opdrachtgever. Zij geeft eveneens de grond uit en verleent de bouwvergunning. Het is dan ook in de eerste plaats de lokale overheid die de gelegenheid heeft om een eigen kwaliteitsbeleid te voeren en het architectuurbeleid in de praktijk te brengen. De eerste, noodzakelijke voorwaarde voor het realiseren van architectonische kwaliteit, is de wil en de inzet van de gemeente zelf. Daarbij moet dan wel worden bedacht dat de opdrachtgever een organisatie is. De interesse voor architectuur kan van persoon tot persoon binnen die organisatie verschillen. Extra motivatie, of juist het ontbreken daarvan, drukt een stempel op wat er wordt gebouwd. Dat neemt niet weg dat elke organisatie zich er als geheel sterk voor kan maken dat de kansen voor een goed resultaat daadwerkelijk worden benut. Toch komt het er niet gauw van dat gemeenten de bouw van sportaccommodaties als kans aangrijpen om een eigen architectuurbeleid te ontwikkelen. Soms is er wel de ambitie om architectonische kwaliteit te realiseren, maar lukt het gewoonweg niet. Vaker ontbreekt de ambitie; men kiest voor een minimumniveau en

dat is niet meer en niet minder dan een gebouw waarin de betreffende sport kan worden beoefend. De opdrachtgever speelt op safe; toegevoegde eisen worden uitsluitend beschouwd als financiële en onderhoudsrisico's en om die reden vermeden. Daar valt tegen in te brengen dat sportaccommodaties belangrijke gebouwen zijn die door hun schaal een grote invloed hebben op de ruimtelijke beleving van een wijk, een landschap of een stadsrand. De opgave is om te bouwen met aandacht voor de omgeving, zeker op plekken die een belangrijke sociale functie vervullen.

De architect: keuze vereist zorgvuldige aandacht.

Vooraf de architectenselectie is bepalend voor de kwaliteit van het resultaat. De paradox bij het streven naar kwaliteit, is dat juist dan de

waarmee je het gevaar loopt dat de benodigde sportexpertise niet meer vanzelfsprekend in het bouwproces is verzekerd. Ideaal is natuurlijk een én-én benadering, maar niet alle architecten zijn van alle markten thuis. Aan de keuze van de architect en de opdracht aan die architect, dient zorgvuldige aandacht te worden geschonken. Door de keuze voor een architect over te laten aan een projectontwikkelaar, loopt de opdrachtgever het risico dat aan zijn ambities voorbij wordt gegaan. Het is bovendien zaak dat de opdrachtgever en de architect betrokken blijven bij alle fasen van het bouwproces.

De georganiseerde wedstrijdsport (NOC*NSF): functionaliteit staat voorop.

Bij de bouw van sportaccommodaties wordt dikwijls de hulp ingeroepen van het NOC*NSF.

Veel gebouwen ten behoeve van sportvoorzieningen kunnen de toets der kwaliteit niet doorstaan.

Foto: Jan Mentz

architectenkeuze een dilemma wordt. Kies je voor een sportspecialist en verzeker je je daarmee van een goed sportprodukt, of kies je voor de creativiteit van de spraakmakende architect

Deze organisatie begeleidt en adviseert bij de aanleg en bouw en renovatie van sportaccommodaties vooral waar het gaat om de sportfunctionele eisen. Het NOC*NSF staat pal voor

Het sportfondsenbad in Amsterdam-Oost. Foto: Jan Mentz

de functionaliteit van de voorziening. In die optiek is de architectonische kwaliteit geen verantwoordelijkheid voor de sportsector. Het gaat er eerst en vooral om dat het gebouw voldoet aan de eisen van de actieve en passieve sportbeoefening. Het verlangen naar sporttechnisch verantwoorde sporthallen tegen lage investeringskosten heeft echter standaardproducten tot gevolg die weinig op specifieke wensen zijn toegesneden. Dat kan op termijn wel eens de doodsteek zijn voor een gebouw. Op een vragersmarkt hebben ook cultuur en esthetiek een commerciële betekenis. Aan de andere kant maakt architectuur een sportgebouw gecompliceerd en duur en dat gaat ten koste van het budget voor sport, is vaak de reactie uit de sportsector. Dat hoeft niet zo te zijn. De meeste voorbeeldprojecten in het onderzoek *Sportaccommodaties en architectuur* blijken voornamelijk te zijn gefinancierd uit de algemene middelen van gemeenten. Dat drukt dus niet op het sportbudget. Exploitatietekorten daarentegen worden in de regel wel gedekt uit het gemeentelijk sportbudget. Juist daar kan winst worden geboekt door extra aandacht te besteden aan de vormgeving en materiaalgebruik, zodat meer gebruikers worden aangetrokken.

De rijksoverheid: dualistische rol.

De rijksoverheid heeft een wat dualistische rol bij het kwaliteitsbeleid ten aanzien van de sportvoorzieningen. Naast de zorg voor de

vormgeving heeft de rijksoverheid ook tot taak een breed aanbod van sportvoorzieningen voor alle lagen van de bevolking mogelijk te maken. Samen met de sportsector heeft de rijksoverheid in 1988 de Stichting Verenigingshallenplan (VHP) opgericht om een standaardhal te ontwikkelen. De rijksoverheid stelde bovendien subsidies beschikbaar om de bouw van standaardproducten te bevorderen. Een directe sturende rol door middel van subsidies heeft echter plaats gemaakt voor besturing op afstand waarbij het stimuleren en ondersteunen van de lokale overheid een prominente plaats inneemt. De directe financiële betrokkenheid met de sportsector brokkelt af en er is een voorwaardenscheppend beleid dat overeenstemt met het huidige architectuurbeleid. Om gemeenten de helpende hand te bieden, zijn er inmiddels verschillende initiatieven genomen. Er is een stimuleringsprogramma ontwikkeld ter bevordering van de deskundigheid van opdrachtgevers. Ook is er een informatie- en documentatiepunt voor lokale overheden opgericht.

Het speelveld: er ontbreekt ruimtelijke samenhang.

Veel sportaccommodaties bevinden zich aan de stadsranden. Daar kunnen dwingende ruimtelijke redenen voor zijn, maar vaker is het economische motief doorslaggevend. De perifere ligging van sportaccommodaties kan oorzaak en gevolg worden genoemd van de geringe aandacht voor de kwaliteit van de vormgeving.

Men kiest voor de periferie omdat er toch al niet de ambitie bestaat om er iets bijzonder van te maken. En omdat het complex toch maar in een uithoek ligt, hoeft er niets bijzonders van gemaakt te worden. De ruimtelijke afzondering van sportvoorzieningen staat in schril contrast met de toegenomen betekenis van sport als bindmiddel en inspiratiebron voor de samenleving.

De periferie wordt als restgebied gezien waar sportfuncties kunnen worden gesitueerd. Dat levert niet alleen een geringe kwaliteit op van de afzonderlijke gebouwen, maar leidt vooral tot het ontbreken van aandacht voor de plaats van de bouwwerken in een groter geheel. Dit gebrek aan ruimtelijke samenhang in de gebouwde omgeving vormt de reden voor het feit dat de revitalisering van de stedebouwkundige discipline hoog op de agenda staat van het architectuurbeleid. Van dergelijke locaties wordt op de keper beschouwd bijna niemand echt gelukkig. Al was het alleen maar omdat veel perifere gebieden dat niet altijd blijven. Het stedelijk leven komt maar al te vaak dichterbij. Juist de stadsranden zullen plek moeten gaan bieden voor de uitbreiding aan de woningvoorraad. Deze uitbreiding vraagt om voorzieningen, ook sportvoorzieningen, die temidden van of nabij woongebieden worden gerealiseerd.

*Hans van Rossum is onderzoeker en publicist op het gebied van architectuurbeleid. Dit artikel is gebaseerd op het onderzoeksrapport *Sportaccommodaties en architectuur*.